

سیمان، بتن

هدف‌های رفتاری: در پایان فصل هنرجو باید بتواند:

- ۱- سیمان را تعریف کند.
- ۲- بتن را تعریف کند.
- ۳- نقش سیمان را در ساختمان بیان کند.
- ۴- نقش بتن را در ساختمان شرح دهد.
- ۵- مواد اولیه‌ی تهیه‌ی سیمان را نام ببرد.
- ۶- مواد اولیه‌ی تهیه‌ی بتن را نام ببرد.
- ۷- نقش عناصر اولیه‌ی تهیه‌ی سیمان را بر کیفیت و کارایی آن توضیح دهد.
- ۸- خواص سیمان‌های پرتلند را شرح دهد.
- ۹- مزایا و معایب بتن را توضیح دهد.
- ۱۰- کاربرد انواع بتن را در ساختمان توضیح دهد.

مقدمه

سیمان واژه‌ای است که از لغت رومی سمنتوم^۱ گرفته شده است. منابع غربی تاریخ به کارگیری سیمان را در ساختمان‌ها حدود ۲۰۰۰ سال پیش، یعنی زمان ساخت بنای پانتئون رم (۲۷ سال قبل از

^۱ - Cementom

می‌لاد) که در آن سیمانی با ترکیب خرده سنگ و آهک پخته شده به کار گرفته شده بود، عنوان نموده‌اند. با توجه به قدمت طولانی‌تر استفاده از ساروج در ایران (تخت جمشید) می‌توان پیدایش و استفاده از سیمان را به سال‌های قبل از میلاد نسبت داد.

سیمان به شکل امروزی اختراع و ابتکار یک بنای انگلیسی^۱ است. وی از پختن آهک و خاک رس در حرارت بالا و آسیاب کردن آن‌ها ابتدایی‌ترین نوع سیمان امروزی را به وجود آورد. از این سیمان در ساختن فانوس دریایی استفاده نمودند و به این دلیل که سیمان مذکور پس از سخت شدن به رنگ سنگ‌های آهکی ساحل جزیره‌ی پرتلند (انگلیس) درمی‌آمد به نام سیمان پرتلند مشهور گردید.

۱-۱- سیمان پرتلند و مواد تشکیل‌دهنده‌ی آن

سیمان پرتلند پودری است طوسی رنگ، متمایل به سبز که از ترکیب، آسیاب کردن و همگن نمودن سنگ آهک و خاک رس به نسبت سه به یک و حرارت دادن به آن‌ها به دست می‌آید. سیمان پرتلند رایج‌ترین و پرمصرف‌ترین سیمان مورد استفاده در صنعت ساختمان‌سازی، اعم از پل، تونل، راه و ساختمان محسوب می‌شود. مواد تشکیل‌دهنده‌ی سیمان به طور مجزا و به نسبت میزان مصرف از بیش‌تر به کم‌تر عبارت‌اند از:

— **کلسیم اکسید**: وجود آن در سیمان باعث می‌شود که کلسیم سیلیکات سیمان افزایش یابد و ازدیاد این ترکیب باعث بالا رفتن تاب ملات سیمان در روزهای نخستین شود. میزان کلسیم اکسید موجود در سیمان، بسته به جنس و نوع سیمان مورد نظر، ۶۰ تا ۷۰٪ وزن سیمان را تشکیل می‌دهد.

— **سیلیس**: سیلیس در کوره‌ی سیمان‌پزی با آهک ترکیبی به نام کلسیم سیلیکات را به وجود می‌آورد و چنان‌چه سیلیس جای‌گزین آهک شود، تاب ملات سیمان به کندی افزایش می‌یابد.

— **آلومینیوم اکسید (خاک رس)**: آلومینیوم اکسید در سیمان ترکیب‌های کلسیم آلومینات درست می‌کند و چون زودتر از سیلیکات‌ها با آب ترکیب می‌شوند سیمان را زودگیر می‌کنند. هم‌چنین دارای نقش‌گذارآور است و درجه‌ی ذوب شدن مواد خام را پایین می‌آورد.

— **آهن اکسید**: آهن اکسید در سیمان نقش‌گذارآور دارد. هم‌چنین با دیگر مواد موجود در سیمان ترکیب می‌شود^۲. سیمان‌های با آهن اکسید زیاد کندگیرند. میزان زیاد آن در مواد اولیه رنگ

۱- ژوزف اسپدین (joseph aspdin) بنای انگلیسی اهل لیدز بود که در سال ۱۸۲۴ میلادی سیمان را به وجود آورد.

۲- با آلومینیوم و کلسیم اکسید ترکیب می‌شود و تتراکلسیم آلومینو فریت را تشکیل می‌دهد.

سیمان را تیره می‌کند. سیمان سفید فاقد این اکسید است.

— **منیزی:** منیزیم اکسید در سیمان پزی نقش گدازآور دارد و هرچه کم تر باشد بهتر است. زیرا با سیمان ترکیب نمی‌شود و به صورت آزاد در آن باقی می‌ماند. چون منیزیم اکسید پس از گرفتن ملات سیمان، به کندی با آب ترکیب و منبسط می‌شود، ملات سیمان گرفته شده را می‌ترکاند.

— **قلیایی‌ها:** قلیایی‌هایی مانند سدیم و پتاسیم در سیمان نقش جسم گدازآور را دارند. میزان آن‌ها نباید بیش از یک درصد وزن سیمان باشد. زیرا در صورت افزایش این نسبت، نظم زمان گرفتن بتن ملات دشوار می‌شود.

مطالعه‌ی آزاد

تهیه و پخت سیمان:

برای تهیه‌ی سیمان، ابتدا مواد اولیه از معادن سنگ آهک و خاک استخراج و به کارخانه حمل می‌شود. سپس این مواد در آسیاب خرد می‌شوند و به دانه‌هایی با ضخامت $1/8$ میلی‌متر تبدیل می‌گردند. این مواد به دو صورت خشک یا تر (با کمک آب) و به خوبی با هم مخلوط می‌شوند و از آن‌ها نمونه برداری می‌شود. نمونه‌ها پس از آزمایش و تأیید نسبت عناصر تشکیل دهنده، اجازه‌ی ورود به کوره پیدا می‌کنند. مواد اولیه‌ی موجود در کوره در دمای 1500° درجه سانتی‌گراد عرق می‌کند. بخشی از آن‌ها ذوب می‌شوند و بقیه‌ی دانه‌ها به یک‌دیگر می‌چسبند. آن‌چه به وجود می‌آید «کلینکر» نام دارد، که ترکیبی از چهار عنصر کلسیم، سیلیسیم، آلومینیوم و آهن است. کلینکر پس از خروج از کوره و سرد شدن با ۲ درصد سنگ گچ مخلوط می‌شود و پس از آسیاب شدن در آسیاب‌های ساچمه‌ای به پودر سیمان تبدیل می‌گردد.

۱۱-۲- انواع سیمان پرتلند

سیمان ایران مطابق استاندارد در پنج گروه دسته‌بندی می‌شود که هر کدام مشخصات فنی و کاربرد خاصی دارند. انواع اصلی آن‌ها عبارت‌اند از:

— **سیمان پرتلند نوع یک:** این سیمان رایج‌ترین و پرمصرف‌ترین نوع سیمان در ایران و جهان است و در تمام کارهای ساختمانی مانند پل‌ها، تونل‌ها، ساختمان‌های بتنی و ... مصرف می‌شود. مصرف این نوع سیمان در سازه‌هایی که در معرض حمله‌ی سولفات‌ها هستند مانند اسکله‌های دریایی

و پایه‌های پل‌ها یا زمین‌های سنگ‌گچی مجاز نیست. گرفتن سیمان پرتلند ۲ ساعت پس از ساخت بتن شروع، و پس از ۲۸ روز پایان می‌یابد.

— سیمان پرتلند نوع دو: این نوع سیمان در برابر نفوذ اندک و محدود سولفات‌ها مناسب است. به همین دلیل برای ساختن سازه‌هایی مانند کانال‌های فاضلاب از آن استفاده می‌شود. درجه‌ی حرارت هیدراسیون^۱ این سیمان نسبت به سیمان نوع یک کم‌تر است و به همین دلیل برای بتن‌ریزی در هوای گرم مناسب است. مصرف این نوع سیمان، در مکان‌هایی که در معرض حمله‌ی شدید سولفات‌ها هستند، مانند سازه‌های دریایی، مجاز نیست.

— سیمان پرتلند نوع سه: این سیمان زودگیر است به این معنی که زودتر از ۲۸ روز به مقاومت نهایی می‌رسد. به همین دلیل در محل‌هایی که باید به سرعت قالب برداری صورت گیرد مصرف می‌شود.

به علت زودگیر بودن؛ گرمای اولیه‌ی تولید شده‌ی آن نسبت به دیگر سیمان‌ها زیاد است و مصرف آن در هوای سرد پیشنهاد می‌شود. ضمن این‌که در چنین شرایطی به دلیل زودگیر بودن بتن خطر یخ زدگی آن نیز منتفی می‌شود و به‌طور کلی مقاومت ۷ روزه این نوع سیمان برابر ۵۰٪ مقاومت ۲۸ روزه سیمان معمولی است.

— سیمان پرتلند نوع چهار: این نوع سیمان کم‌ترین حرارت هیدراسیون را به هنگام سخت شدن تولید می‌کند. به همین دلیل در بتن‌ریزی سازه‌های حجیم مانند سدها از آن استفاده می‌شود. معمولاً در جاهایی که گرمای به‌دست آمده سیمان برای سازه‌ی بتنی ضرر دارد نیز این نوع سیمان استفاده می‌شود. استفاده از این نوع سیمان در مناطق گرم کشور مشروط به این‌که خطر حمله‌ی سولفات‌ها وجود نداشته باشد، توصیه می‌شود.

— سیمان پرتلند نوع پنج: این نوع سیمان برای پایداری در برابر حمله‌ی شدید سولفات‌ها تولید می‌شود و به همین دلیل به سیمان ضد سولفات معروف است. مصرف این نوع سیمان در ساختمان اسکله‌ها، پایه‌های پل‌ها و کارهای دریایی یا در بنادر که محیط طبیعی دارای خوردگی بسیار است توصیه می‌شود. به چنین سیمانی به علت زیادای اکسید آهن؛ سیمان آهنی^۲ هم می‌گویند.

۱- حرارتی که در نتیجه‌ی ترکیب سیمان با آب حاصل می‌شود.

۲- Iron cement

۳-۱۱- سیمان روباره (سیمان آهن‌گذاری یا سیمان سرباره)

این نوع سیمان که به آن سیمان پرتلند سرباره یا سیمان آهنی هم می‌گویند از مخلوط کردن روباره‌ی کارخانه‌های ذوب آهن (که به سرعت با آب سرد شده است) با کلینکر و آسیاب کردن این مخلوط حاصل می‌شود^۱. سیمان روباره با سرعت و میزان کم‌تری نسبت به سیمان معمولی گرما تولید می‌کند و به عنوان سیمان کم‌حرارت در کارهای بتنی حجیم مورد استفاده قرار می‌گیرد. سیمان روباره در برابر عوامل شیمیایی از سیمان پرتلند معمولی مقاوم‌تر است.

۴-۱۱- سیمان پوزولان (سیمان تراس)

پوزولان یا تراس، ماده‌ی سیلیسی و یا سیلیس و آلومینی است که از کف سنگ‌ها، پوک سنگ‌ها و خاکسترهای آتش‌فشانی به‌وجود آمده است و به خودی خود خاصیت چسبندگی ندارد. اما اگر پودر شود و با گرد آهک شکفته مخلوط گردد خاصیت چسبندگی پیدا می‌کند و به آن سیمان طبیعی می‌گویند.

در صورت کاهش میزان کلینکر سیمان و جایگزین کردن پوزولان به آن، سیمان پوزولانی به‌دست می‌آید که در برابر حمله سولفات‌ها مقاوم است. معمولاً قیمت آن از سیمان پرتلند معمولی ارزان‌تر است.

۵-۱۱- سیمان رنگی

گاهی برای ناماسازی یا کف‌سازی یا تهیه‌ی موزایک‌های رنگی و به‌طور کلی توجه بیش‌تر به زیبایی در معماری نیاز به سیمان‌های رنگی خصوصاً سیمان سفید است. با توجه به این که رنگ دودی متمایل به سبز سیمان پرتلند معمولی به دلیل وجود اکسیدهای آهن در آن است در این صورت برای ساختن سیمان سفید اکسیدهای آهن را از آن جدا می‌کنند^۲.

طریقه‌ی دیگر این است که به سیمان سفید، رنگ‌های معدنی (به شرطی که با سیمان ترکیب شیمیایی نداشته باشد) اضافه می‌کنند. سیمان‌های دیگری چون سیمان انبساطی (متورم یا آب‌بندی)، سیمان برقی (سیمان آلومینا)^۳، سیمان چاه‌های نفت نیز وجود دارد که براساس شرایط ساختمانی مورد

۱- نسبت وزنی مخلوط روباره با کلینکر ۶۵٪ روباره به ۳۵٪ کلینکر است.

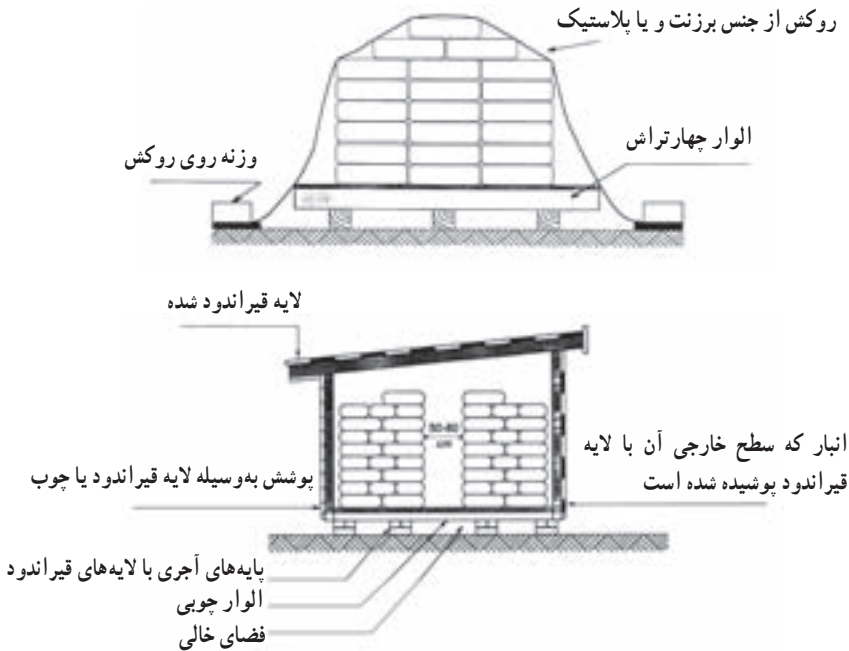
۲- برای تهیه‌ی سیمان‌های سبز از کرم اکسید؛ سیمان قرمز و قرمز کم‌رنگ و زرد از آهن اکسیدهای؛ سیمان سیاه و قهوه‌ای از منگنز اکسید و سیمان آبی از کبالت اکسید استفاده می‌شود که این مواد به صورت سنگ همراه کلینکر آسیاب می‌شود.

۳- نوعی سیمان با آلومینیوم اکسید زیاد و آهک کم است که در برابر عوامل شیمیایی خصوصاً سولفات‌ها مقاوم است. این سیمان بسیار زودگیر است. به همین دلیل از آن برای لکه‌گیری بتن سدها، پل‌ها و لوله‌های بتنی استفاده می‌شود.

استفاده قرار می‌گیرد.

۱۱-۶- انبار کردن سیمان

انبار کردن صحیح چه در کارخانه و قبل از عرضه به بازار و چه در کارگاه‌ها و قبل از مصرف امری ضروری است. سیمان باید در جاهایی انبار شود که از رطوبت به دور باشد. چون رطوبت باعث گرفتن و سخت شدن سیمان و تبدیل آن به کلوخه می‌شود. چنین سیمانی را نمی‌توان در کارهای ساختمانی استفاده نمود، زیرا علاوه بر دیرگیر شدن، سبب کاهش مقاومت بتن و ملات می‌شود. کف محل نگهداری سیمان باید خشک و توسط آجر یا چهارتراش‌های چوبی ده سانتی متری، بالاتر از سطح زمین قرار گیرد. چنانچه سیمان در فضای باز نگهداری شود باید روی آن را برزنت یا پلاستیک کشید. حداکثر ارتفاع سیمان‌هایی که روی هم قرار می‌گیرند نباید از یک متر و نیم بیشتر شود. (شکل ۱-۱۱)

شکل ۱-۱۱- انبار کردن سیمان در فضای باز و بسته

۱۱-۸- مهم ترین کاربرد سیمان در ساختمان

سیمان به صورت ملات در دیوار و کف سازی ها، یا به صورت بتن در جاهای مختلف ساختمان و تولید قطعات بتنی به کار گرفته می شود.

۱۱-۸- ملات ماسه سیمان

ماده ی چسباننده ی این ملات سیمان پرتلند است که با نسبت حجمی یک به پنج^۱ یعنی یک واحد سیمان و پنج واحد حجمی ماسه؛ مخلوط و با آب ترکیب می شود. در حال حاضر این ملات مرغوب ترین نوع ملات ساختمانی محسوب می شود. ملات ماسه سیمان باید به مقدار کم ساخته شود به صورتی که از زمان مخلوط کردن آن با آب تا پایان مصرف حداکثر بیش تر از دو ساعت نگذرد.

۱۱-۹- بتن^۲

بعد از اختراع سیمان و اطلاع از خواص آن، در طول قرن ۱۹ تهیه و تولید سیمان با کیفیت های بالاتر رواج یافت و همراه با آن مصرف بتن روبه فزونی گذاشت. به طوری که از ابتدای قرن ۲۰، بتن به عنوان یکی از مواد اصلی ایجاد سازه های ساختمانی اهمیت زیادی پیدا نمود.

بتن، سنگ دج مصنوعی، متراکم و همگنی است که از مخلوط کردن دانه های سنگی درشت (شن)، دانه های سنگی ریز (ریزدانه یا ماسه)، سیمان و آب درست می شود. دانه های ریز، فضای خالی بین دانه های بزرگ را پر می کنند و همه ی مصالح به وسیله ی دوغاب سیمان که خاصیت چسبندگی دارد به هم می چسبند. حجم بتن تهیه شده از مجموع حجم اجزای تشکیل دهنده ی آن کم تر است، زیرا قسمت زیادی از حجم دانه های ریز صرف پر کردن فضای خالی بین دانه های درشت می شود. بتن حدود ۱/۵ تا ۲ ساعت پس از ترکیب با آب، واکنش های مربوط به گیرایش را شروع می نماید. در هفته ی اول بتن ریزی و در شرایط مناسب نگهداری حدود ۶۰٪ مقاومت نهایی و پس از ۲۸ روز حدود ۹۰٪ مقاومت نهایی خود را به دست خواهد آورد. بتن هایی که پس از ریختن در شرایط مرطوب نگهداری نشوند مقاومت کمتری به دست خواهند آورد. درجه ی حرارت مناسب برای بتن ریزی ۳۸-۲۵°C است چنانچه دمای محیط کمتر از ۵ درجه سلسیوس یا بیشتر از ۳۸ درجه سلسیوس باشد بتن ریزی باید با اتخاذ تدابیر لازم و فراهم کردن شرایط مناسب صورت گیرد.

۱- ترکیب مواد مورد استفاده در ملات ها به صورت حجمی یا وزنی است. در کارگاه ها بیشتر با نسبت حجمی کار می کنند.

۲- Concrete

بتن در مقایسه با آهن دارای مزایایی چون شکل پذیری، مقاومت فشاری خوب، مقاومت خوب در برابر آتش سوزی، و دوام زیاد و هزینه نگهداری کم است. معایب بتن عبارتند از: نیاز به کنترل زیاد در فرآیند تولید (به دلیل استفاده از مواد مختلف جهت تهیه آن)، مقاومت برشی و کششی کم تر نسبت به آهن، که باعث حجیم شدن اندازه‌ی قطعات در دهانه‌های بزرگ می‌شود.

۱۰-۱۱- مصالح سنگی در بتن و دانه بندی آن‌ها

مصالح سنگی یا به عبارت دیگر شن و ماسه در بتن بین ۸۵٪-۶۰٪ از حجم بتن را تشکیل می‌دهند. مصالح سنگی نباید هیچ‌گونه ترکیب شیمیایی در بتن انجام دهند. این مصالح باید تمیز و سخت باشند و از تاب فشاری بالایی برخوردار باشند. به طور کلی مصالح سنگی در بتن به دو نوع سنگ‌های ریزدانه (ماسه) و درشت دانه (شن) تقسیم می‌شوند.

الف) سنگ‌های ریزدانه (ماسه): اندازه‌ی دانه‌های ماسه بین ۷mm- است^۱ که به همراه سیمان فضای خالی بین دانه‌های بزرگ‌تر را پر می‌کنند تا بتن توپر و محکم شود.

ب) سنگ‌های درشت دانه (شن): قطر این دانه‌ها از ۷mm به بالا است. برای بتن‌ریزی در حجم‌های کوچک دانه‌های بین ۲۰-۷mm و بتن‌ریزی در حجم‌های بزرگ مانند پی‌ها، سدها دانه‌های درشت‌تر از ۲۰mm استفاده می‌شود. شن و ماسه باید تمیز و عاری از خاک باشد و در کارهای حساس درصد خاک و مقاومت و دانه‌بندی آن‌ها در کارخانه کنترل شود. نسبت حجمی اختلاط سیمان، ماسه و شن را در بعضی آیین‌نامه‌ها به صورت اعداد متوالی ذکر می‌کنند^۲. (شکل ۱۱-۲)

۱- یعنی وقتی مصالح سنگی سرنده می‌شوند کلیه‌ی دانه‌هایی که از سوراخ‌های دایره‌شکل به قطر ۷mm یا مربع‌های به ابعاد ۷×۷mm و کوچک‌تر از آن بگذرند دارای دانه‌بندی ۷- میلی‌متر هستند و به آن‌ها ماسه اطلاق می‌شود.
۲- مثلاً B1:2:4 یعنی این که ۱ حجم سیمان با ۲ حجم ماسه و ۴ حجم شن را با هم مخلوط کنند.

شکل ۲-۱۱- شیکر (Shaker) برای سرنند کردن دانه‌ها (تصویر سمت راست) انواع الک با شماره‌های مختلف (تصویر سمت چپ)

مطالعه‌ی آزاد

شن و ماسه به دو صورت طبیعی از طریق بستر رودخانه‌ها یا معادن طبیعی دیگر؛ و شکسته شده از طریق خرد کردن سنگ‌ها توسط دستگاه‌های سنگ‌شکن تهیه می‌شود.

شن و ماسه‌هایی که از بستر رودخانه‌ها به دست می‌آیند معمولاً گردگوشه و صیقلی‌اند و سطح اصطکاک کم‌تری دارند و روی هم می‌لغزند. گاهی دارای مواد اضافی مانند چوب، زغال و ... هستند و دانه‌های ریز آن زیاد است. این نوع شن و ماسه را قبل از مصرف باید دو تا سه بار شست تا خاک رس آن جدا شود.

شن و ماسه‌ی شکسته در سنگ‌شکن‌ها خرد می‌شود و به وسیله‌ی الک‌های مختلف دانه‌بندی می‌گردد. این نوع شن و ماسه تیزگوشه است و از قابلیت اصطکاک بالایی برخوردار است و به همین دلیل روی هم نمی‌لغزند و چنان‌چه بتن‌ریزی خوب انجام شود مقاومت کششی و فشاری بیش‌تری نسبت به دانه‌های طبیعی دارند. در صورت استفاده از دانه‌های شکسته شده در بتن، برای ایجاد کارایی^۱ بیش‌تر باید از آب بیش‌تری استفاده کرد.

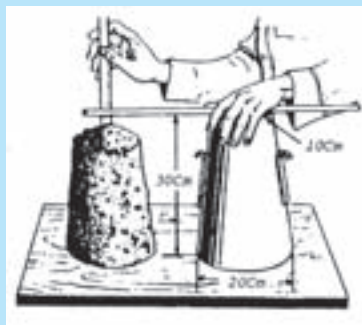
بهترین سنگ برای تهیه‌ی شن و ماسه سنگ‌های گرانیتی یا سیلیسی‌اند و هرچه سنگ متراکم‌تر و وزن بیش‌تری داشته باشد برای تهیه‌ی شن و ماسه بهتر است.

آب مورد مصرف در ساختن بتن باید تمیز و عاری از مواد قلیایی، سولفات‌ها، نمک‌ها، اسیدها، مواد آلی، چربی، سختی و مواد معدنی باشد. آب کارخانه‌ها و آبی که در مانداب‌ها و باتلاق‌هاست برای ساختن بتن مناسب نیست. در کارهای حساس و مهم آب مصرفی در بتن باید آزمایش شود. میزان آب مصرفی در بتن باید تا حدی باشد که مخلوط آب، سیمان و شن و ماسه به صورت خمیری شکل پذیرد. کیفیت ترکیب این مخلوط باید به گونه‌ای باشد که از به وجود آمدن فضای خالی زیاد و پرنشده و جدایی مصالح جلوگیری کند.

مطالعه‌ی آزاد

آزمایش اسلامپ بتن^۱

برای تعیین غلظت بتن و تشخیص کارایی آن باید آزمایش اسلامپ یا آزمایش شلی بتن انجام شود. برای این منظور قالب فلزی به شکل مخروط ناقص که قطر قاعده‌ی پایین آن ۲۰ cm و قاعده‌ی بالایی آن ۱۰ cm و ارتفاع آن ۳۰ cm باشد در سه لایه که هر لایه ۲۵ بار با میله‌ای فلزی کوبیده می‌شود پر می‌گردد. بعد از پرسیدن قالب، آن را برمی‌دارند. تفاضل ارتفاع بتن پس از برداشتن قالب با ارتفاع قالب مقدار افت یا اسلامپ بتن است. اسلامپ کم نشان‌دهنده‌ی سفتی و غلظت زیاد و اسلامپ زیاد نشان‌دهنده‌ی غلظت کم و شل بودن بتن است.

آزمایش اسلامپ بتن

x = اسلامپ

d = ارتفاع بتن پس از برداشتن قالب

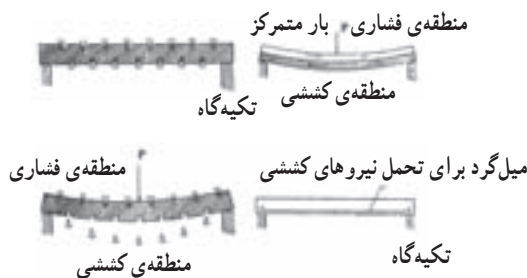
۱۱-۱۲- افزودنی های بتن

افزودنی ها موادی هستند که به خمیر یا دوغاب سیمان اضافه می شوند تا برخی خواص بتن مانند شکل پذیری، مقاومت، دوام و آب بندی آن را بهتر نمایند. گاهی این مواد برای ایجاد مقاومت در برابر یخ زدگی و گاه برای آب بندی و کم کردن نفوذ پذیری بتن استفاده می شوند. از افزودنی های زودگیر برای رسیدن سریع به مقاومت نهایی بتن و از افزودنی های دیرگیر برای کم کردن سرعت گیرایش بتن استفاده می شود. این مواد به مقدار کم و هنگام ساختن بتن به آب آن اضافه می شوند. افزودنی ها نباید عناصر ترکیب کننده سیمان را تجزیه کنند یا با آن ها ترکیب شوند.

۱۱-۱۳- انواع بتن

بتن مسلح^۱: ایده ی ترکیب بتن و فولاد و کشف این خاصیت بتن را قادر به مقاومت در برابر کشش نمود. قبل از کاربرد فولاد در بتن، استفاده از بتن محدود به سازه هایی بود که فقط در مقابل فشار مقاومت داشتند. برای تهیه ی بتن مسلح، فولاد باید در جایی قرار گیرد که عضو سازه ای تحت کشش است و بتن در جایی که عهده دار مقاومت فشاری باشد. (شکل های ۱۱-۳ و ۱۱-۴)

فولاد هم چنین برای کنترل ترک خوردگی ناشی از انقباض حرارتی عمل می کند.

شکل ۱۱-۳- نمودار رفتار تیرچه های بتنی در برابر فشار و کشش

شکل ۱۱-۴- سازه بتن مسلح برج مراقبت فرودگاه بین المللی امام خمینی - تهران

بتن سبک: نوعی بتن است که مواد اولیه‌ی تشکیل دهنده‌ی آن از دانه‌های سبک^۱ شکل گرفته است. وزن فضایی این نوع بتن کم‌تراز بتن معمولی است.

بتن گازی: چنان‌چه به دوغاب بتن پودر آلومینیوم اضافه شود (درمجاورت آب و هنگام گرفتن) از آن گاز متصاعد می‌شود و بتن متخلخل و سبک می‌گردد. این نوع بتن بسیار سبک است و برای دیوارهای جداکننده از آن استفاده می‌شود.

پرسش‌های پایان فصل

- ۱- سیمان چیست؟ مواد تشکیل دهنده‌ی آن را نام ببرید.
- ۲- انواع سیمان پرتلند را نام ببرید و خواص هر یک را به اختصار بنویسید.
- ۳- سیمان رنگی چگونه تولید می‌شود؟
- ۴- بتن چیست؟
- ۵- خاصیت هیدرولیکی و هیدراسیون سیمان چه اثری بر تهیه بتن دارد؟
- ۶- مواد اصلی تشکیل دهنده‌ی بتن چیست؟
- ۷- مصالح سنگی چه نقشی در کیفیت بتن دارند؟ چه خصوصیتی باید داشته باشند؟
- ۸- بتن مسلح چیست؟ چه تفاوتی با بتن ساده دارد؟

۱- مانند پوکه معدنی یا دانه‌های لیکا

فصل دوازدهم

شیشه

هدف‌های رفتاری : در پایان فصل هنرجو باید بتواند :

- ۱- نقش و کاربرد شیشه را در ساختمان شرح دهد.
- ۲- خواص شیشه را نام ببرد.
- ۳- امکاناتی را که شیشه در ساختمان و معماری به وجود آورده است، توضیح

دهد.

- ۴- نحوه‌ی تولید شیشه را شرح دهد.
- ۵- انواع مختلف شیشه را نام ببرد.
- ۶- نحوه‌ی تولید شیشه رنگی را شرح دهد.

مقدمه

تاریخچه‌ی پیدایش شیشه به حدود ۶۰۰۰ سال پیش می‌رسد و اولین بار استفاده از آن به صورت زیورآلات بوده است. شیشه جسمی است شفاف که نور را از خود عبور می‌دهد و اجسام از پشت آن نمایان می‌شوند^۱. برای انسان همواره هدایت نور به داخل بنا، به شرط کنترل اثرات ناخوشایند محیط بیرون بر فضای درون و تنظیم شرایط محیطی، مورد توجه بوده است. به همین دلیل شیشه در معماری به منظور حفظ فضاهای داخل از اثرات نامطلوب شرایط طبیعی مانند باد و باران، سرما، گرما، گرد و خاک، و هم‌چنین رساندن نور و به تبع آن زیبایی به فضاها، مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه

بر این استفاده از آن احجام سنگین را سبک می‌کند و به بنا جلوه و ارزش‌های خاص می‌دهد. امروزه معماری بدون استفاده از شیشه مشکل و غیرممکن به نظر می‌رسد. (شکل ۱-۱۲)

معماری معاصر بخش بسیار مهمی از گسترش خود را مدیون صنعت شیشه است. هم‌چنین افزایش کارایی و مطرح شدن انواع شیشه‌ها بر اهمیت آن در ساختمان افزوده است.

شکل ۱-۱۲- شیشه‌های رنگی پنجره‌ی ارسی خانه زینت‌الملک شیراز

با توجه به آثار معماری می‌توان گفت در ایران اولین بار شیشه برای پوشاندن نورگیرهای سقفی مورد استفاده قرار گرفته است. برای این منظور آن را به صورت جامی کم‌عمق شکل می‌دادند و این جام را به صورت وارونه در بام خانه‌ها یا حمام‌ها نصب می‌کردند. (شکل ۲-۱۲) اصطلاح شیشه جام نیز از همین جا نشئت گرفته است.

شکل ۲-۱۲- استفاده از گلجام در بازسازی سقف حمام

به طور کلی شیشه جسمی سخت است که فقط الماس بر آن خش می‌اندازد. برای بریدن شیشه ابتدا با الماس یا چرخک شیشه‌بری روی آن خط می‌اندازند، سپس با کمی خم کردن، آن را دو تکه می‌کنند. شیشه در برابر مواد شیمیایی پایدار است و تنها فلوئوریک اسید (HF) باعث خوردگی آن می‌شود.

هدایت گرمایی و الکتریسیته شیشه کم است. کم و زیاد شدن دمای هوا باعث بروز تنش و نهایتاً شکستن شیشه می‌شود. شیشه در برابر ضربه و گرمای زیاد، مقاومت چندانی ندارد و برای جلوگیری از اثرات موارد مذکور شیشه‌های نشکن، مسلح و ضد حریق یا ضد آتش می‌سازند.

مطالعه‌ی آزاد

شیشه‌سازی :

برای تولید شیشه، سنگ‌های سیلیسی را در کوره حرارت می‌دهند تا به صورت خمیری شل و روان درآید. برای آن که این سنگ‌ها زودتر ذوب شود آن‌ها را به اندازه‌ی دانه‌های ماسه درمی‌آورند و به آن گدازآور^۱ اضافه می‌کنند. علاوه بر مواد فوق اندکی خرده شیشه هم به درون کوره می‌ریزند.

بیشتر شیشه‌هایی که در ساختمان‌سازی مصرف می‌شود دارای گدازآور سدیمی هستند. کربنات‌های سدیم و پتاسیم به کندی در آب حل می‌شوند، به همین دلیل شیشه‌هایی که حاوی این عناصر باشند در برابر اثرات جوی، خصوصاً هوای گرم و مرطوب، پایدار نخواهند بود و شفافیت خود را از دست می‌دهند. اگر آهک را از مواد اولیه شیشه جدا کنند و سدیم سیلیکات یا پتاسیم سیلیکات را با فشار بخار آب درهم حل کنند آب شیشه بدست می‌آید.

۱-۱۲- ترکیب شیشه‌های ساختمانی

مواد اولیه‌ی تشکیل دهنده شیشه‌های ساختمانی و نسبت ترکیب آن‌ها در جدول صفحه بعد آمده است. (جدول ۱-۱۲)

۱- گدازآورهای شیشه شامل سنگ آهک CaCO_3 ، سدیم سولفات Na_2SO_4 ، سدیم کربنات Na_2CO_3 ، پتاسیم کربنات K_2CO_3 ، دولومیت $\text{CaCO}_3 \cdot \text{MgCO}_3$ است. اندازه‌ی دانه‌های سیلیس و گدازآورها باید تا حدی باشد که فشار شعله‌ی کوره باعث جابه‌جایی آن‌ها نشود.

جدول ۱-۱۲- عناصر اولیه تولید شیشه

عناصر اولیه‌ی تولید شیشه	نسبت مواد (درصد وزنی)
منگنز اکسید ^۱	۴
کلسیم اکسید	۸-۱۲
سدیم اکسید	۱۲-۱۵
سیلیس ^۲	۷۱-۷۴
سیلیکات ^۳	۰/۴-۰/۷
آهن اکسید ^۴ ، منگنز اکسید، آلومینوم اکسید، تیتانیوم اکسید ^۵	۰/۵-۱/۲

به دلیل این که سیلیس و آهک مقدار کمی آهن دارند در کوره سیلیکات آهن تشکیل می‌دهند و همین ماده باعث سبز شدن رنگ شیشه می‌شود. چنانچه ساخت شیشه‌ی بی‌رنگ مورد نظر باشد باید آهن اکسید موجود در ماسه سیلیسی و سنگ آهک را از آن جدا نمود.

مطالعه‌ی آزاد

کوره‌ی شیشه‌گذاری :

برای تهیه‌ی شیشه ابتدا مواد خام شیشه را به نسبت‌های مشخص ترکیب و به درون کوره‌های ذوب هدایت می‌کنند. شیشه در گرمای حدود 1450°C به خمیر روان همگن تبدیل می‌شود. (گرمای شعله به حدود 1600°C - 1500°C می‌رسد.) کوره‌های کوچک با ظرفیت چند تن و کوره‌های بزرگ تا گنجایش 1500 تن هم ساخته شده است. کوره ممکن است مساحتی حدود 250 m^2 داشته باشد و ارتفاع شیشه مذاب تا یک متر برسد.

۱- MnO

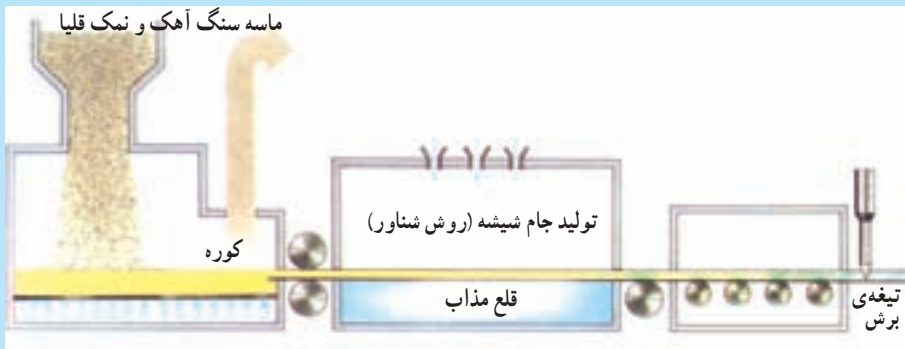
۲- SiO_۲

۳- SiO_۲

۴- Fe_۲O_۳

۵- TiO_۲

تصویر شماتیک کوره‌ی ذوب شیشه و تولید شیشه‌ی جام به روش قلع مذاب

به منظور این که گرمای درون کوره و شیشه‌ی گداخته شده بر بدنه‌ی کوره اثر نماید درون آن با آجر نسوز پوشیده شده است.

انواع روش‌های شکل دادن به شیشه

برای شکل دادن به شیشه روش‌های مختلفی از جمله دمیدن (فوت کردن)، کشیدن، ریختن، نورد، پرس کردن (فشردن)، مسلح کردن و تنیدن وجود دارد. به جز روش ریختن که نیاز به شیشه‌ی مایع و روان دارد و تنیدن که شیشه را تا درجه‌ی سرخ شدن 700°C گرما می‌دهند، در دیگر روش‌ها عمدتاً از خمیر شیشه که درجه‌ی حرارتی حدود 1100°C دارد استفاده می‌شود.

در گذشته برای ساختن شیشه‌ی جام خمیر آن را روی نوک لوله‌ی سبک توخالی (نی) می‌گذاشتند و به درون لوله می‌دمیدند تا خمیر، شکل گوی بگیرد. مجدداً آن را سرخ کرده و می‌غلتانند تا به شکل استوانه‌ای درآید. استوانه‌های شیشه‌ای را در قالب‌های چوبی قالب می‌زدند و پس از جدا کردن سر و ته، آن را از طول می‌بریدند تا باز شود و پس از نورد به صورت تخت درآید. از ابتدای قرن بیستم میلادی این روش منسوخ و روش‌های جدید جایگزین آن شد.

دمیدن هوا خروج سمبه سمبیهی شکل دهنده تکه‌ی شیشه داغ

ساخت فرآورده‌های شیشه‌ای به روش سنتی (تولید بطری شیشه‌ای)

۱۲-۲- ساختن شیشه جام به روش جدید و انواع آن

برای این منظور آجر نسوز شکاف داری را روی خمیر شیشه در «حوضچه‌ی برداشت» قرار می‌دهند. خمیر شیشه از درز آجر نسوز به بالا کشیده می‌شود. سپس آن را از لای نوردهای فولادی عبور می‌دهند تا شکل بگیرد. (شکل ۱۲-۳) هنگامی که خمیر شیشه در حال عبور از اولین نورد غلتکی است هوای سرد عبور داده می‌شود تا خمیر شیشه سفت شود (نورد دستگاهی شبیه به وردنه‌ی ناوایی است که خمیر را با آن پهن می‌کنند). سپس آن را در اندازه‌های مورد نظر برش می‌دهند.

در برخی کارخانه‌ها خمیر شیشه پس از عبور از نخستین مرحله‌ی نورد، ۹۰ درجه به دور غلتک

دیگر چرخانده می‌شود تا روی بستر افقی قرار گیرد. با روش کشیدن شیشه‌ی جام را تا ضخامت هفت میلی‌متر می‌سازند.

شکل ۱۲-۳- شیشه‌ی جام تخت پس از خروج از کوره

ابعاد شیشه‌های جام در جدول زیر ذکر شده است. (جدول ۱۲-۲)

جدول ۱۲-۲- ضخامت و ابعاد شیشه‌های جام

ابعاد شیشه (سانتی‌متر)	ضخامت شیشه (میلی‌متر)
۱۵۰×۲۰۰	۲
۱۶۰×۲۰۰	۳
۱۶۰×۲۰۰	۴

رواداری ضخامت شیشه می تواند تا ۱/۰ میلی متر کم تر یا بیش تر باشد. مثلاً ضخامت شیشه ی سه میل می تواند ۲/۹ تا ۳/۱ میلی متر شود. جدول رواداری انواع شیشه به شرح زیر است. (جدول ۱۲-۳)

جدول ۱۲-۳- رواداری انواع شیشه براساس ضخامت آن

نوع شیشه	ضخامت اسمی بر حسب میلی متر	حداکثر رواداری بر حسب میلی متر
شیشه های نازک	۱	±۰/۲
	۲	
شیشه های متوسط	۲/۲	±۰/۳
	۳	
	۴	
شیشه های ضخیم	۵	±۰/۳
	۵/۵	
	۶	±۰/۴
	۸	
	۱۰	
	±۰/۶	
	±۰/۸	
	±۱	
	۱۲	
	۱۵	

برای ساختن شیشه ی جام بدون موج و با ضخامت یک دست، شیشه را از میان غلتک های نورد می گذرانند و بر بستری از قلع مذاب قرار می دهند. درجه ی ذوب قلع 231°C است و چون اثر شیمیایی بر شیشه به جای نمی گذارد از آن استفاده می شود. برای این که شیشه سفت نشود از بالا و پایین به آن گرما می دهند. با این روش شیشه های جام نازک با ضخامت حدود ۳ mm تا ۶ mm ساخته می شود و با افزایش ضخامت شیشه سطح آن می تواند بیش تر شود.

به منظور تولید شیشه برای به کارگیری در شرایط متفاوت انواع شیشه ها تولید می شود. مثلاً چنانچه شیشه را تا 70°C سرخ کنند و سپس دو طرف شیشه ی سرخ شده را با هوا سرد نمایند دو روی آن منقبض می شود و با فشرده شدن شیشه مقاومت آن در برابر فشار و ضربه افزایش می یابد. به این نوع شیشه تنیده یا سکوریت (شیشه ی جام نشکن حرارتی) می گویند. انواع شیشه با کیفیت های مختلف عبارت اند از: شیشه ی مشجر، شیشه ی ریختگی، شیشه ی جام مات، شیشه ی رفلکس (انعکاسی)،

پرسش‌های پایان فصل

- ۱- خواص شیشه‌ی ساختمانی را ذکر کنید. چه دلایلی برای کاربرد روزافزون آن در ساختمان وجود دارد؟
- ۲- عناصر اصلی تولید شیشه را نام ببرید.
- ۳- شیشه‌ی جام بدون موج چگونه تولید می‌شود؟
- ۴- شیشه‌ی جام تنیده چگونه تولید می‌شود؟ چه خاصیتی دارد و در چه جاهایی استفاده می‌شود؟
- ۵- انواع شیشه‌هایی را که ممکن است در ساختمان به کار گرفت نام ببرید.
- ۶- طریقه‌ی انبار کردن و نگهداری شیشه را به اختصار بنویسید.

عایق‌های رطوبتی، حرارتی و صوتی

هدف‌های رفتاری: در پایان فصل هنرجو باید بتواند:

- ۱- اهداف عایق‌بندی رطوبتی، حرارتی و صوتی را توضیح دهد.
- ۲- متداول‌ترین روش‌های عایق‌بندی رطوبتی، صوتی و عایق‌کاری حرارتی را شرح دهد.
- ۳- خواص قیر را توضیح دهد.
- ۴- موارد کاربرد قیرهای معدنی و پالایشگاهی را نام ببرد.
- ۵- مزایای استفاده از عایق قیر را توضیح دهد.
- ۶- مصالح مهم و رایجی را که برای صدابندی و عایق‌کاری حرارتی به کار می‌رود، نام ببرد.

مقدمه

ایجاد شرایط آسایش در ساختمان‌ها مستلزم توجه به سه نوع عایق‌کاری رطوبتی، حرارتی و صوتی است. هریک از این عایق‌کاری‌ها نیازمند استفاده و به‌کارگیری نوع خاصی از مصالح است که باید در مرحله‌ی طراحی لحاظ شود و در مرحله‌ی ساخت بنا اجرا گردد. از انواع مذکور، عایق رطوبتی از گذشته‌های دور مورد توجه بوده است. عایق‌های رطوبتی به منظور جلوگیری از نفوذ رطوبت، حتی اگر محل عایق‌کاری تحت فشار آب باشد، به کار می‌روند. از عایق رطوبتی در بام‌ها،

منابع آب، پی‌ها، کف و بدنه‌ی زیرزمین استفاده می‌شود. انواع مصالحی که از گذشته تاکنون، به عنوان عایق رطوبتی در ساختمان‌ها به کار می‌رفته، شامل خاک رس، مواد قیری، فلزات و آلیاژهای آن‌ها، چوب، ملات‌ها، آردواز، آزیست، و ... است. از میان مصالح فوق، قیر و گونی مهم‌ترین عایق رطوبتی است که برای نم‌بندی یا آب‌بندی بناها مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱-۱۳- قیر و انواع عایق‌های قیری

قیر ماده‌ی سیاه چسبنده‌ای است که استفاده‌ی از آن در ساختمان قدمتی ۵۰۰۰ ساله دارد. قیر در دمای عادی جسم سخت و شکننده‌ای است که قطعات آن را با چکش جدا می‌کنند. با گرما دادن به قیر ابتدا سفت و سپس خمیری، بعد شل می‌شود و سپس به شکل مایع درمی‌آید. قیر دانه‌های سنگی را به یک دیگر می‌چسباند، از این رو برای رویه‌ی آسفالتی جاده‌ها کاربرد دارد. هم‌چنین به دلیل این که آب در آن نفوذ نمی‌کند، برای آب‌بندی ساختمان‌ها و جاهایی که باید از رطوبت مصون باشد به کار می‌رود.

قیر از قدیم در ایران مورد استفاده بوده است و در حال حاضر متداول‌ترین عایق رطوبتی در ایران محسوب می‌شود که به صورت قیر و گونی مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه بر این به صورت انواع عایق‌های قیری دیگر مانند مشمع‌های قیری و ورق‌های قیراندود و در سال‌های اخیر به صورت پوشش‌های پیش‌ساخته‌ی کارخانه‌ای تولید و استفاده می‌شود. (شکل ۱-۱۳)

شکل ۱-۱۳- عایق کاری رطوبتی با استفاده از عایق آماده

۲-۱۳- انواع قیرها

امروزه قیر به سه صورت قیرهای معدنی (طبیعی) و پالایشگاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد. الف) قیرهای معدنی^۲، به صورت قیر طبیعی آماده یا سنگ‌های قیری در محیط طبیعت یافت

۱- Tar;Bitumen

۲- قیری است که به صورت طبیعی به وجود آمده و از قدیم‌الایام برای هر نوع عایق کاری رطوبتی استفاده می‌شده است.

می‌شوند.

ب) قیرپالایشگاهی، نوع دیگر قیر است، که از پالایش نفت خام به دست می‌آید و امروزه کاربرد بیش‌تری در ساختمان دارد. و در راه‌سازی و عایق‌کاری رطوبتی مورد استفاده قرار می‌گیرد و شامل انواع زیر است:

۱- **قیرهای خالص:** این نوع قیرها در پالایشگاه نفت خام تولید می‌شوند. از این قیر در کارخانه‌های آسفالت‌سازی استفاده می‌شود.

۲- **قیر هوا/دمیده یا اکسید شده:** روند تهیه‌ی این قیر به گونه‌ای است که خاصیت نرمی و کشش‌پذیری آن در سرما حفظ می‌شود.

۳- **قیرهای محلول:** این قیرها را از حل کردن قیر خالص در بنزین، نفت چراغ و نفت کوره به دست می‌آورند و آن‌ها را بسته به نوع حلال‌شان به سه دسته قیرهای محلول زودگیر، کندگیر و دیرگیر تقسیم می‌کنند.

۴- **قیرهای نفتی/مولسیون^۱:** قیر امولسیون مایعی به رنگ قهوه‌ای است که دارای دانه‌های بسیار ریز (نزدیک به میکرون) است که در آب پراکنده و شناورند و با اضافه کردن آب رقیق می‌شود. این قیر برای پایداری خاک‌ها و ماسه‌های روان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

انواع دیگر قیر که در نتیجه‌ی گرما دادن به زغال سنگ و سرد کردن گاز حاصل از تقطیر آن به دست می‌آید قطران است که در آب‌بندی و ساختن رویه‌های راه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳-۱۳- شناسایی کیفیت قیرها

قیرها به‌طور خاص با درجه‌ی نفوذ^۲ و درجه‌ی نرمی^۳ شناسایی و نام‌گذاری می‌شوند. البته قیر، به جز این دو خاصیت، از خواص دیگری نیز برخوردار است که با توجه به آن‌ها درجه‌بندی می‌گردد. درجه‌ی نفوذ‌پذیری: این خاصیت نشان دهنده‌ی روانی، شلی، خمیری و سفتی قیر است. در مناطق گرم قیر با درجه‌ی نفوذ کم (برای این که جاری نشود) و در مناطق سرد قیر با درجه‌ی نفوذ بالا (برای این که بتواند به درون خلل و فرج سطحی که باید عایق شود، نفوذ کند و برودت هوا باعث سختی و شکنندگی آن نشود) استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، چون در هوای سرد خطر جاری شدن قیر

۱- امولسیون مخلوط دو مایع است که در یک‌دیگر حل نمی‌شوند و یکی در دیگری به صورت شناور قرار می‌گیرد.

۲- Penetration Point

۳- Softening Point

وجود ندارد، می‌توان از قیر با درجه‌ی نفوذ بالا استفاده کرد.

مطالعه‌ی آزاد

درجه‌ی نفوذ قیر میزان فرورفتن سوزنی فلزی به وزن 100 g در دمای 25°C در مدت زمان ۵ ثانیه در قیر است. این خصوصیت با «درجه» نمایش داده می‌شود و هر درجه معادل 1 mm نفوذ در قیر است. عدد به‌دست آمده معمولاً در سمت راست نوع قیر نوشته می‌شود. مثلاً قیر ۲۵-۸۵ یعنی قیری که درجه‌ی نفوذ آن ۲۵ است. به عبارتی سوزن 100 گرمی در دمای 25°C و در مدت ۵ ثانیه معادل $2/5\text{ mm}$ در این قیر نفوذ می‌کند.

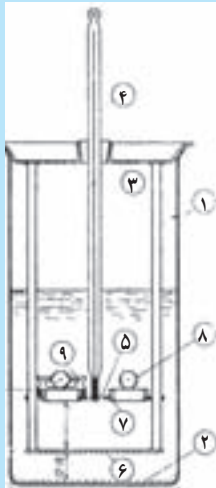
درجه‌ی نرمی: درجه‌ی نرمی، درجه‌ی حرارتی است که قیر از حالت جامد به حالت روان درمی‌آید. هرچه درجه‌ی نرمی قیر بیش‌تر باشد (به عبارت دیگر درجه‌ی حرارتی که قیر به حالت روان درمی‌آید زیاد باشد)، درمقابل افزایش درجه‌ی حرارت محیط کم‌تر حساس می‌شود و درجه‌ی نفوذ آن نیز کمتر می‌شود.

در مناطق گرم به دلیل بالا بودن درجه‌ی حرارت، قیر با درجه‌ی نرمی بالا و در مناطق سرد به دلیل پایین بودن دمای محیط قیر با درجه‌ی نرمی کم لازم است.^۱

مطالعه‌ی آزاد

درجه‌ی نرمی قیر در گرمای زیر 100°C با استفاده از حلقه‌ی برنجی پر شده از قیر که روی آن گلوله فلزی به وزن $3/5\text{ g}$ قرار گرفته است، اندازه‌گیری می‌شود. این آزمایش در ظرف شیشه‌ای پر از آبی که از زیر به آن گرما می‌دهند اجرا می‌شود. گرمای ظرف را در هر دقیقه یک درجه افزایش می‌دهند و حرارت تا آن‌جا که آب موجود در ظرف، قیر را تا حدی نرم کند که گلوله از درون قیر بگذرد ادامه می‌یابد. درجه‌ی گرمایی که در آن گلوله از درون قیر عبور کند، درجه‌ی نرمی قیر است. عدد به‌دست آمده را در سمت چپ می‌نویسند. مثلاً قیر ۲۵-۸۰ R یعنی قیری که در شرایط آزمایشگاهی و در دمای 80°C گلوله $3/5$ گرمی از آن عبور می‌کند.

۱- به همین دلیل از قیر و $15-90\text{ R}$ در مناطق گرم یا مناطقی که اختلاف درجه‌ی حرارت روز و شب آن زیاد است و برای سطوحی که در تماس مستقیم با آفتاب‌اند، استفاده می‌شود. در مناطق سردسیر و معتدل از $25-80\text{ R}$ (قیر نسل) استفاده می‌کنند این قیرها معمولاً با قیر خالص $70-60\text{ R}$ مخلوط و مصرف می‌شود.

- ۱- جام شیشه‌ای بشت پیدا با گنجایش 800 cm^3
- ۲- توری برنجی با سوراخ‌هایی به دهانه $1/7 \text{ م.م.}$
- ۳- درپوش نگاه‌دارنده‌ی گرماسنج
- ۴- گرماسنج
- ۵- نگاه‌دارنده‌ی گلوله و حلقه پر شده از قیر
- ۶- نگاه‌دارنده‌ی گلوله پس از فرو افتادن
- ۷- حلقه‌ی برنجی یا فولاد زنگ نزن، پر شده از قیر
- ۸- گلوله‌های فولادی زنگ نزن
- ۹- میله تنظیم‌کننده محل قرارگیری گلوله فولادی

آزمایش تعیین درجه‌ی نرمی

۴-۱۳- کاربرد قیر در ساختمان

مصرف قیر در ساختمان به صورت قیر و گونی، پوشش‌های پیش‌ساخته عایق‌کاری و یا مسمع‌های قیراندود برای عایق‌کاری پشت بام، روی پی‌ها یا مکان‌هایی مانند حمام و آشپزخانه است که دائماً در معرض شست‌وشو و رطوبت قرار دارند. (شکل ۲-۱۳)

شکل ۲-۱۳- عایق‌کاری مناسب امکان ساخت استخر در پشت‌بام را میسر ساخته است.

گونی‌هایی که برای عایق‌کاری در ساختمان مصرف می‌شوند برحسب نوع بافت و وزن، یک متر مربع از آن‌ها به سه درجه تقسیم می‌شوند. (جدول ۱-۱۳)

جدول ۱-۱۳- ویژگی‌های گونی‌کنفی برای عایق‌کاری رطوبتی

ردیف	شرح ویژگی	حدود قابل قبول	روش آزمایش
۱	وزن یک مترمربع به گرم (حداقل)	۳۱۰	استاندارد ایران به شماره‌ی ۱۱۴۸
۲	تعداد تار در یک دسی‌متر	۴۳+۳	استاندارد ایران به شماره‌ی ۶۸۲
۳	تعداد پود در یک دسی‌متر	۴۳+۳	استاندارد ایران به شماره‌ی ۶۸۳
۴	مقاومت در جهت تار به نیوتن (حداقل)	۶۸۶	استاندارد ایران به شماره‌ی ۱۱۴۷
۵	مقاومت در جهت پود به نیوتن (حداقل)	۷۸۴	استاندارد ایران به شماره‌ی ۱۱۴۸
۶	چربی نخ درصد وزنی (حداکثر)	۲	استاندارد ایران به شماره‌ی ۳۰
۷	اندازه‌ی چشمه در جهت تار و پود به میلی‌متر	حداقل ۲/۲ حداکثر ۲/۵	
۸	یک‌نواختی	در ظاهر دارای بافت یکنواخت است.	چشمی

۵-۱۳- مزایای قیر

مزایای قیر غیرقابل نفوذ بودن در برابر رطوبت و آب، قابلیت شکل‌پذیری و ارتجاعی، خاصیت چسبندگی و چسباندن دانه‌های سنگی به یک‌دیگر، پایداری نسبتاً خوب در مواجهه با اسیدها، بازها و نمک‌ها و هم‌چنین عایق بودن در برابر الکتریسیته است.

۶-۱۳- معایب قیر

قیر در هوای گرم روان می‌شود، در گرمای بالا یا در مواجهه با حرارت تجزیه می‌شود و می‌سوزد، مقاومت فشاری و کششی کمی دارد به طوری که تغییر شکل می‌دهد و در روغن‌های معدنی و برخی حلال‌های دیگر مانند سولفورکربن حل می‌شود.